

Кримінальне провадження

на підставі угоди про визнання винуватості

О. В. Безрядін

здобувач кафедри кримінального процесу та криміналістики Академії адвокатури України

Розглянуто сучасний стан функціонування угоди про визнання винуватості в розвинутих зарубіжних правових системах. Обґрунтовано ефективність застосування в кримінальному процесі України угоди про визнання винуватості по спрощенню та прискоренню розгляду проваджень щодо кримінальних проступків, злочинів невеликої чи середньої тяжкості та кримінальних проваджень у формі приватного обвинувачення. Охарактеризовано особливості застосування угоди про визнання винуватості.

Ключові слова: угода про визнання винуватості, застосування угоди про визнання винуватості в кримінальному процесі України.

Рассмотрен исторический генезис и современное состояние функционирования соглашения о признании виновности в развитых зарубежных правовых системах. Обоснована эффективность применения в криминальном процессе Украины соглашения о признании виновности по упрощению и ускорению рассмотрения производств относительно криминальных проступков, преступлений небольшой или средней тяжести и криминальных производств в форме частного обвинения. Охарактеризованы особенности применения соглашения о признании виновности.

Ключевые слова: *соглашение о признании виновности, применение соглашения о признании виновности в криминальном процессе Украины.*

Historical genesis and modern state of functioning of agreement are considered about confession of guiltiness in the developed foreign legal systems. Efficiency of application is reasonable in the criminal process of Ukraine of agreement about confession of guiltiness on simplification and acceleration of consideration of realizations in relation to criminal misconducts, crimes of small or middle weight and criminal realizations in form private prosecution. The features of application of agreement are described about confession of guiltiness.

Keywords: *agreement on the recognition of guilt, the application of the agreement on the recognition of guilt in the criminal process in Ukraine.*

Одним з основних завдань кримінального судочинства, яке було передбачене Кримінально-процесуальним кодексом 1960 р., є швидке й повне розкриття злочинів, викриття винних і забезпечення правильного застосування закону з метою забезпечення охорони прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб. Значно ширші завдання поставлені Кримінальним процесуальним кодексом України, який набрав чинності 19 листопада 2012 р. (далі – КПК України). Його основоположним завданням є забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини та жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, щоб жодна особа не була під-

дана необґрунтованому процесуальному примусу. Отже, новий КПК України орієнтований на всебічне та повне забезпечення дотримання прав і свобод людини.

Враховуючи погіршення криміногенної ситуації та зростання рівня злочинності на території України, виникає необхідність у застосуванні нових підходів, спрямованих на прискорення розслідування та розгляду вчинених злочинів.

Протягом 2008-2010 років зберігалась стійка тенденція до збільшення кількості розглянутих судами загальної юрисдикції першої інстанції кримінальних справ. Так, у 2009 році судами першої інстанції розглянуто 690,3 тис. кримінальних справ та матеріалів, що на 19,7 % більше, ніж у 2008 р., у 2010 р. – 712,7 тис. кримінальних справ та матеріалів, що на 3,2 % більше, ніж у 2009 р. Зазначена тенденція щодо збільшення кількості розглянутих судами кримінальних справ продовжилась і в 2011 р. Тому відбулось загромодження судів кримінальними справами, які інколи розглядаються суддями роками, незважаючи навіть на те, що до підсудних застосовано запобіжний захід взяття під варту і вони перебувають в слідчих ізоляторах [2, с. 4].

Лише у 2012 році ситуація покращилась, зокрема, по першій інстанції суди розглянули: кримінальних справ та матеріалів – 688,6 тис., що на 8,8 % менше, ніж у 2011 р., у тому числі за КПК України – 30,4 тис. [1].

З метою спрощення, прискорення процедури розгляду та доказування вчиненого злочину в суді, в КПК України запроваджено угоди. Кримінальне провадження на підставі угод та, зокрема, угоди про визнання винуватості, є новацією національного кримінального процесуального законодавства, яке ще належним чином в нашій державі не опрацьовано та не обговорено, а тому й викликає

неоднозначні оцінки й справедливі критичні зауваження.

Слід зауважити, що значний внесок у розробку проблем реформування кримінального процесу зробили вчені-правники колишнього СРСР, держав СНД та України, зокрема: Ю. В. Баулін, Ю. М. Грошевий, В. Г. Гончаренко, В. Т. Маляренко, О. Р. Михайленко, М. М. Михеєнко, В. В. Молдован, І. Л. Петрухін, М. С. Строгович, В. М. Тертишник, В. П. Шибіко та ін. Вони розглядали різні види можливої диференціації процесуальної форми: звичайної, ускладненої у справах неповнолітніх і спрощеної, за протокольною формою досудової підготовки матеріалів у справах про нетяжкі злочини. На теренах колишнього СРСР, до складу якого входила й Україна, угода про визнання вини, як підстава для скорочення та прискорення вирішення справ, отримала різку критику [3].

Мета нашої статті полягає в обґрунтуванні нагальності та доцільності впровадження інституту угоди про визнання винуватості в кримінальному процесі України на підставі дослідження теорії і практики реалізації угоди про визнання вини в кримінальному процесі інших держав.

Як уже зазначено, кримінальне провадження на підставі угод є новою нормою вітчизняного кримінального процесуального законодавства.

На сьогодні угода про визнання вини між прокурором і підозрюваним (обвинуваченим) існує практично в усіх європейських правових системах. Як правило, вона застосовується для отримання правоохоронцями інформації, необхідної для слідства. Підозрюваний чи обвинувачений визнає свою провину, при цьому йому судом призначається менш суворе покарання. Несприйняття зазначеного інституту частково можна пояснити тим, що він є атрибутом змагально-

го процесу, від якого кримінальний процес країн, які входили до складу СРСР, знаходився осторонь [4, с. 378].

Слід зауважити, що ефективним є застосування інституту угоди про визнання вини протягом багатьох десятиліть правосуддям США. В американському кримінальному процесі є два типи угод – про визнання вини і про співпрацю зі слідством.

Зобов'язання сторін, узяті за цими двома типами угод, розрізняються. У першому випадку можливе укладення трьох видів угод: 1) про визнання вини в обмін на пом'якшення звинувачення; 2) про визнання вини в обмін на зменшення покарання; 3) про визнання вини в обмін на пом'якшення звинувачення і зменшення покарання. Також в американському кримінальному процесі є процедура вирішення кримінальних справ без проведення судового розгляду у разі заяви підсудним клопотання про відмову оспорювати пред'явлене звинувачення (*nolo contendere*). Варіантів співпраці в американському кримінальному процесі можна виділити також декілька: 1) співпраця, у рамках якої особа не може переслідуватися за скоєне. Співпраця, головним чином, полягає в наданні свідчень проти співучасників. В американській науці таке явище називають «перетворення у свідка звинуваченого». При цьому повідомлені ним відомості не можуть бути використані проти нього у кримінальній справі; 2) співпраця у рамках угоди про визнання вини. Слід зазначити, що визнання вини само по собі вже розглядається як один із способів співпраці. Досить часто стали укладатися угоди з «умовою», що обвинувачений не лише визнає вину, а й виконає яку-небудь корисну роботу для суспільства, відшкодує збитки потерпілому, допоможе викрити співучасників. При позитивній поведінці осо-

би суд, призначаючи покарання, не має права вийти за обіцяні межі покарань. Цей варіант залишає можливість переслідування особи на підставі самостійно (не від нього) отриманих доказів. Угода про сприяння в розслідуванні інших справ або кримінальному переслідуванні інших осіб може бути укладена вже після засудження особи. В цьому випадку засудженого стимулюють до укладення угоди, обіцяючи зменшити покарання, призначене йому за вироком суду [5, с. 38].

У США з обвинуваченим переважно укладають угоди про визнання вини, у тому числі й ті, додатковим зобов'язанням яких є сприяння звинуваченого в розкритті злочину і кримінальному переслідуванні інших осіб. Вивчення американських наукових джерел і практики показало, що до 98 % кримінальних справ від їх загального числа в судах сьогодні вирішується за допомогою угоди про визнання вини [6, с. 247].

Відповідно до положень нового КПК України угода може бути укладена за ініціативою прокурора або підозрюваного, обвинуваченого. Угода між прокурором та підозрюваним, обвинуваченим про визнання винуватості може бути укладена у провадженні щодо кримінальних проступків, злочинів невеликої тяжкості, злочинів середньої тяжкості, тяжких злочинів та, внаслідок яких, шкода завдана лише державним чи суспільним інтересам. Укладення угоди про визнання винуватості у кримінальному провадженні, в якому бере участь потерпілий, не допускається.

Необхідно відмітити, що в американському кримінальному процесі прокурор має широкі повноваження щодо розпорядження звинуваченням, а обвинувачений – диспозитивне право визнати провину у пред'явленому йому обвинуваченню в суді. Сторонам надано право укласти угоду, згідно з якою вони йдуть один

одному на поступки: обвинувачений зобов'язується в суді визнати свою провину в скоєнні злочину, а прокурор зменшити об'єм звинувачення або перекваліфікувати скоєне на менш тяжкий склад злочину. В результаті покарання, призначене обвинуваченому судом, буде менш суворим. Розгляд справи на основі угоди вигідний для всіх учасників судочинства. Учасників процесу угода звільняє від проведення судового слідства, оскільки визнання провини тягне особливу форму розгляду справи, при якій докази в суді не досліджуються. Угода також істотно скорочує тривалість проходження справи в суді. У разі визнання провини проводяться тільки дві судові стадії – пред'явлення обвинувачення і визначення міри покарання. Угода позбавляє і від необхідності запрошувати до суду свідків, оскільки докази не досліджуються. Угода задовольняє інтереси всіх учасників процесу, навіть потерпілого, який виключений з процесу укладення угоди. Адаже умовою угоди є не лише визнання обвинуваченим своєї вини в скоєнні злочину, а й виконання позитивних дій, у тому числі відшкодування збитків потерпілому. Обвинувачені нерідко погоджуються на угоду з побоювання, що бажання скористатися традиційною формою судового розгляду призведе до більш суворого покарання. Суд проявляє велику поблажливість до тих, хто визнає вину, оскільки це дозволяє економити час і засоби, що витрачаються на судовий розгляд. Усе це створює додаткові ускладнення для тих, хто віддає перевагу традиційній формі судового розгляду [7].

Відповідно до нового КПК України укладення угоди про визнання винуватості може ініціюватися в будь-який момент після повідомлення особи про підозру і до виходу суду до нарадчої кімнати для ухвалення вироку.

У разі недосягнення згоди щодо укладення угоди факт її ініціювання і твердження, що були зроблені з метою її досягнення, не можуть розглядатися як відмова від обвинувачення або як визнання своєї винуватості. Слідчий, прокурор зобов'язані поінформувати підозрюваного, потерпілого про їхнє право на примирення, роз'яснити механізм його реалізації та не чинити перешкод в укладенні угоди про примирення.

У випадку, якщо кримінальне провадження здійснюється щодо кількох осіб, які підозрюються, обвинувачуються у вчиненні одного або кількох кримінальних правопорушень, і згода щодо укладення угоди досягнута не з усіма підозрюваними, угода може бути укладена з одним (кількома) з підозрюваних, обвинувачених. Кримінальне провадження щодо особи (осіб), з якими досягнуто згоди, підлягає виділенню в окреме провадження. При вирішенні питання щодо укладення угоди про визнання винуватості новим КПК передбачено ряд обставин, які в обов'язковому порядку повинні бути враховані прокурором:

1) ступінь та характер сприяння підозрюваного, обвинуваченого у проведенні кримінального провадження щодо нього або інших осіб;

2) характер і тяжкість обвинувачення;

3) наявність суспільного інтересу в забезпеченні швидшого досудового розслідування і судового провадження, викритті більшої кількості кримінальних правопорушень;

4) наявність суспільного інтересу в запобіганні, виявленні чи припиненні більшої кількості кримінальних правопорушень або інших більш тяжких кримінальних правопорушень.

В угоді про визнання винуватості зазначаються її сторони, формулювання підозри чи обвинувачення та його правова кваліфікація із зазначенням

статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність, істотні для відповідного кримінального провадження обставини, беззастережне визнання підозрюваним, обвинуваченим своєї винуватості у вчиненні кримінального правопорушення, обов'язки підозрюваного, обвинуваченого щодо співробітництва у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою (якщо відповідні домовленості мали місце), узгоджене покарання та згода підозрюваного, обвинуваченого на його призначення, наслідки укладення та затвердження угоди, передбачені законом, наслідки невиконання угоди.

Наслідком укладення та затвердження угоди про визнання винуватості для прокурора, підозрюваного, обвинуваченого є обмеження їх права оскарження вироку, а для підозрюваного, обвинуваченого також у його відмові від здійснення таких прав, як право на судовий розгляд, під час якого прокурор зобов'язаний довести кожну обставину щодо кримінального правопорушення, у вчиненні якого його обвинувачують. Також обвинувачений позбавляється права допитати під час судового розгляду свідків обвинувачення та права подавати клопотання про виклик свідків і подання доказів, які свідчать на його користь.

Якщо угоди досягнуто під час досудового розслідування, то обвинувальний акт з підписаною сторонами угодою невідкладно надсилається до суду. Прокурор має право відкласти направлення до суду обвинувального акта з підписаною сторонами угодою до отримання висновку експерта або завершення проведення інших слідчих дій, які необхідні для збирання та фіксації доказів, що можуть бути втрачені з плином часу, або які неможливо буде провести пізніше без суттєвої шкоди для їх результату у разі відмови суду в затвердженні угоди.

Розгляд угоди про визнання винуватості проводиться судом під час підготовчого судового засідання за обов'язкової участі сторін угоди з повідомленням інших учасників судового провадження. Відсутність інших учасників судового провадження не є перешкодою для розгляду. Якщо угоди досягнуто під час судового провадження, то суд невідкладно зупиняє проведення процесуальних дій і переходить до розгляду угоди.

Питання укладення угод було піддає різкій критиці вітчизняними юристами та порівняє зі скринькою Пандори, у якій затаїлася небезпека ще з гіршими наслідками для підозрюваного (обвинуваченого), ніж явка з повинною, яку правоохоронці часто отримували, застосовуючи до зазначеної категорії осіб фізичні тортури [8, с. 3].

Що стосується можливих зловживань правоохоронних органів та примушування ними підозрюваного чи обвинуваченого до укладення угоди під час досудового провадження при недостатності доказів їх вини у вчиненому злочині, то, на наш погляд, норми, прописані законодавцем у ст. 474 КПК України, є досить ефективним механізмом у запобіганні таких негативних наслідків.

Так, під час судового засідання, перед прийняттям рішення про затвердження угоди про визнання винуватості, суд повинен з'ясувати в обвинуваченого ряд обставин, а саме, чи розуміє він:

1) існування у нього права на судовий розгляд, під час якого прокурор зобов'язаний довести кожну обставину щодо кримінального правопорушення, у вчиненні якого його обвинувачують, а він має такі права: мовчати і факт мовчання не матиме для суду жодного доказового значення; мати захисника, у тому числі на отримання правової допомоги безоплатно у порядку та випадках, передбачених законом, або захищатися самостій-

но; допитати під час судового розгляду свідків обвинувачення, подавати клопотання про виклик свідків і подавати докази, що свідчать на його користь;

2) наслідки укладення та затвердження угод, передбачені законом;

3) характер кожного обвинувачення, щодо якого обвинувачений визнає себе винуватим;

4) вид покарання, а також інші заходи, які будуть застосовані до нього у випадку затвердження угоди судом.

Крім того, суд зобов'язаний переконатися в судовому засіданні, що укладення угоди сторонами добровільне та не є наслідком застосування насильства, примусу, погроз або наслідком обіцянок чи дії будь-яких інших обставин, ніж ті, які передбачені в угоді. Для з'ясування добровільності укладення угоди в разі необхідності суд має право витребувати документи, в тому числі скарги підозрюваного, обвинуваченого, подані ним під час кримінального провадження, і рішення за наслідками їх розгляду, а також викликати в судові засідання осіб та опитувати їх. Отже, головною гарантією захисту від свавілля правоохоронних органів у застосуванні угоди про визнання винуватості є суд.

Лише після перевірки добровільності укладення підозрюваним чи обвинуваченим угоди про визнання винуватості та відповідності її закону суд приймає рішення про затвердження угоди. Крім того, в новому КПК України передбачено і низку випадків, коли суд може відмовити в затвердженні угоди.

Зазначене рішення може бути прийняте в таких випадках:

1) якщо умови угоди суперечать вимогам закону, у тому числі допущена неправильна правова кваліфікація кримінального правопорушення, яке є більш тяжким, ніж те, щодо якого передбачена можливість укладення угоди;

2) якщо умови угоди суттєво не відповідають інтересам суспільства;

3) якщо умови угоди порушують права, свободи чи інтереси сторін або інших осіб;

4) якщо існують обґрунтовані підстави вважати, що укладення угоди не було добровільним, або сторони не примирилися;

5) якщо очевидна неможливість виконання обвинуваченим узятих на себе за угодою зобов'язань;

6) якщо відсутні фактичні підстави для визнання винуватості.

У разі наявності таких випадків досудове розслідування або судове провадження продовжується в загальному порядку. Повторне звернення з угодою в одному кримінальному провадженні не допускається. Якщо суд переконується, що угода може бути затверджена, він ухвалює вирок, яким затверджує угоду й призначає узгоджену сторонами міру покарання.

Як бачимо, при прийнятті нового КПК України законодавець керувався порядком та типом укладення угод про визнання вини, передбаченим в США.

У випадку невиконання угоди про примирення або про визнання винуватості потерпілий чи прокурор відповідно мають право звернутися до суду, який затвердив таку угоду, з клопотанням про скасування вироку. Клопотання про скасування вироку, яким затверджена угода, може бути подано протягом встановлених законом строків давності притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення відповідного кримінального правопорушення.

Клопотання про скасування вироку, яким затверджена угода, розглядається в судовому засіданні за участю сторін угоди з повідомленням інших учасників судового провадження.

Суд своєю ухвалою скасовує вирок, яким затверджена угода, якщо особа,

що звернулася з відповідним клопотанням, доведе, що засуджений не виконав умови угоди. Наслідком скасування вироку є призначення судового розгляду в загальному порядку або направлення матеріалів провадження для завершення досудового розслідування в загальному порядку у випадку, коли угода була ініційована на стадії досудового розслідування. Ухвала про скасування вироку, яким була затверджена угода, або про відмову у цьому може бути оскаржена в апеляційному порядку. Умисне невиконання угоди є підставою для притягнення особи до відповідальності, встановленої законом.

Слід зазначити, що, зважаючи на можливість випадків скасування вироку, яким затверджена угода, одним з основних недоліків, який може виникнути при застосуванні угоди про визнання винуватості, – це втрата доказів, які підтверджують вину особи у вчиненні злочину. Законодавець частково усуває цей недолік, зазначаючи, що прокурор має право відкласти направлення до суду обвинувального акта з підписаною сторонами угодою до отримання висновку експерта або завершення проведення інших слідчих дій, необхідних для збирання та фіксації доказів, які можуть бути втрачені з плином часу, або які буде неможливо провести пізніше, без істотної шкоди для їх результату у разі відмови суду в затвердженні угоди. Однак, на наш погляд, положення статті 474 нового КПК необхідно викласти в такій редакції: «Прокурор зобов'язаний відкласти направлення до суду обвинувального акта з підписаною сторонами угодою для отримання висновку експерта або завершення проведення інших слідчих дій, необхідних для збирання та фіксації доказів, які можуть бути втрачені з плином часу, або які буде неможливо провести пізні-

ше без істотної шкоди для їх результату, у разі відмови суду в затвердженні угоди чи невиконанні угоди».

Стрімкий розвиток суспільних відносин, зміни в економічній, політичній та інших сферах буття вимагають їх належного закріплення у нормативно-правових актах, які регламентують кримінально-процесуальну діяльність, що сприятиме оперативному судовому розгляду кримінальних правопорушень. Укладення угод про визнання винуватості надасть можливість уже на початку провадження з особою направляти матеріали до суду для вирішення й, таким чином, не проводити громіздке розслідування по кримінальних правопорушеннях, де збитки в десятки разів менші, ніж затрати на розслідування. При цьому права жодної зі сторін не порушуватимуться за рахунок прозорості схеми укладення угод про визнання винуватості.

На наш погляд, застосування угоди про визнання винуватості призведе до спрощення та скорочення розгля-

ду кримінальних справ і є доцільним для подальшого активного впровадження в кримінальний процес України щодо прискорення і спрощення процедури судового розгляду злочинів. Зазначений інститут дозволить суттєво розвантажити роботу органів досудового розслідування та судів загальної юрисдикції, завдяки чому буде забезпечено виконання основного завдання кримінального судочинства щодо швидкого, повного та неупередженого судового розгляду проваджень про злочини, оскільки внаслідок укладення угоди спрощується процедура розгляду та доказування справи в суді. Підозрюваний чи обвинувачений обмежуються в оскарженні вироку в апеляційному та касаційному порядку і в тому, що прокурор зобов'язаний довести кожну обставину щодо кримінального правопорушення, а також у праві на допит під час судового розгляду свідків обвинувачення, подання клопотання про виклик свідків та подачі доказів, що свідчать на його користь.

Список використаної літератури

1. Офіційний сайт Верховного Суду України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.scourt.gov.ua>
2. *Лішевська М.* Відповідальність судді не повинна обмежуватися лише покаранням // Закон і бізнес. – 2012. – № 29 (1068). – С. 1-4.
3. *Ковалев В. А.* Буржуазная законность : теоретические иллюзии и судебно-полицейская реальность / В. А. Ковалев. – М., 1986. – С. 173.
4. *Пушкар П. В.* Концепція справедливості у судовому розгляді // Держава і право. – 2002. – Вип. 17. – С. 377-382.
5. *Шаталов А. С.* Заключение досудебного соглашения о сотрудничестве : правовая регламентация, достоинства и недостатки / А. С. Шаталов // Журнал российского права. – 2010. – № 5. – С. 35-44.
6. *Гуценко К. Ф.* Уголовный процесс западных государств : учеб. / Гуценко К. Ф., Головки Л. В., Филимонов Б. А. – М. : Зерцало-М, 2002. – С. 246-248.
7. *Боботов С. В.* Буржуазная юстиция. Состояние и перспективы развития / С. В. Боботов. – М. : Наука, 1989. – С. 157.
8. *Гайдай Ю.* КПК : плюси й мінуси // Закон і бізнес. – 2012. – № 17 (1056). – С. 3.